

Εμάνουελ Κάντ: Βασικές αρχές αισθητικής θεωρίας

Γράφτηκε από την [Ειρήνη Σπυριδάκη](#)

Ο συνέβαλε στην ένταξη της Αισθητικής στο χώρο της φιλοσοφίας. Η αισθητική κρίση για τον Καντ συνιστά μια «αναστοχαστική» κρίση που σε αντίθεση με την «καθοριστική» λογική κρίση, περιορίζεται στην υποκειμενική ανταπόκριση, που συνδέεται με την ευχαρίστηση ή τον πόνο. Δεν σχετίζεται με την εξήγηση και την κατανόηση του αντικείμενου, αλλά με τις υποκειμενικές προτιμήσεις μας. Αυτό που είναι ωραίο για κάποιον είναι εκείνο που γεννά μέσα του το συναίσθημα του ωραίου. Και εκείνο που χαρακτηρίζει ένα αντικείμενο ωραίο είναι η μορφή του (και όχι το περιεχόμενό του), η οποία γίνεται αντιληπτή χάρη στη διάνοια και τη φαντασία μας.

Υπάρχει όμως και μια κατάσταση υψηλής αυτοσυνείδησης σε ό,τι αφορά την αντίληψη ενός υπερβολικά μεγάλου αντικείμενου (π.χ. έργου τέχνης) που γίνεται αισθητό από όλους. Αυτή επιβεβαιώνει την εγκυρότητα και την αξία του αντικείμενου / έργου τέχνης, καθώς και την κρίση μας για την μεγάλη αξία του (έννοια του μεγάλου / υψηλού έργου τέχνης). Το υψηλό δεν προκαλεί -όπως το ωραίο- ένα καθαρό συναίσθημα ηδονής, αλλά μια «αρνητική ηδονή».

Ο Καντ εντόπισε τις ακόλουθες διαφορές του ωραίου από το υψηλό. Οι βασικές διαφορές τους

είναι οι ακόλουθες:

- α. Το ωραίο είναι συνυφασμένο με την έννοια του σχήματος, της μορφής. Έχει κάποιο σχήμα, γι? αυτό και προκαλεί την αίσθηση ότι έχει κάποια όρια, ότι περιορίζεται στο χώρο. Αντίθετα ένα αντικείμενο που χαρακτηρίζεται από την έννοια του υψηλού δίνει την εντύπωση του απεριόριστου, που δεν περιορίζεται σε σημείο, γι? αυτό και δεν έχει σχήμα.
- β. Όποτε ερχόμαστε αντιμέτωποι με αντικείμενα που υπάγονται στην έννοια του υψηλού, μάς προκαλούνται έντονα αισθήματα που φθάνουν τα όρια του δέους και φόβου. Απεναντίας το ωραίο ασκεί στο μυαλό ανακούφιση και μας κάνει να αισθανόμαστε άνετα απέναντί του: «*Το υπέροχο (=υψηλό) ταραίζει, το ωραίο γοητεύει. Το πρόσωπο αυτού που διαπερνιέται από το αίσθημα του υπέροχου αποπνέει την αυστηρότητα και συχνά, την έκπληξη, το ζωηρό αίσθημα του ωραίου αναγγέλλεται από το φωτεινό βλέμμα, το χαμόγελο και συχνά από τη θορυβώδη ευθυμία*» (Im. Kant, Παρατηρήσεις πάνω στο αίσθημα του ωραίου και του υπέροχου).
- γ. Το ωραίο δίνει την εντύπωση ότι βρίσκεται υπό τον έλεγχό μας, ενώ το υψηλό εξαιτίας του μεγέθους του, φαίνεται ότι δεν μπορεί να περιοριστεί στη φαντασία μας και να δαμαστεί από τις δυνάμεις του μυαλού μας.
- δ. Το ωραίο, καθώς υπακούει σε κανόνες δεοντολογίας, υπάγεται στην κανονικότητα της φύσης. Το υψηλό ξεφεύγει από κάθε περιοριστικό όρο και δημιουργεί την αίσθηση ότι δεν υπάγεται στην κανονικότητα της φύσης.

Στην καλλιτεχνική αναπαράσταση του ωραίου, όπως αυτό βρίσκεται στη φύση, σύμφωνα με τον Γερμανό φιλόσοφο, οφείλουμε να αναγνωρίσουμε:

- α. Ανιδιοτέλεια. Μεταξύ δυο ευχάριστων συναισθηματικών καταστάσεων υπάρχει ποιοτική διαφορά. Στην πρώτη περίπτωση, η απόλαυση είναι προϊόν. Στη δεύτερη, η αιτία της ικανοποίησης βρίσκεται αλλού, πέρα από την όψη, στη σκέψη. Συναφής προς το ωραίο είναι η ανιδιοτελής τέρψη, αυτή που δεν παραπέμπει σε τίποτα άλλο πέρα από το αντικείμενο που βλέποντάς το, μάς προκαλείται ευχαρίστηση. Για παράδειγμα ένας εικαστικός καλλιτέχνης θαυμάζει ένα ωραίο φρούτο, επειδή απλώς είναι ωραίο. Δεν έχει ως πρόθεση ούτε να το φάει, ούτε να εξοικονομήσει χρήματα πουλώντας το.
- β. Καθολικότητα. Η καθολικότητα που χαρακτηρίζει την αισθητική κρίση για το ωραίο είναι το βασικό κριτήριο για να την αντιδιαστείλει κανείς από όλες τις κρίσεις με τις οποίες εκφράζει απλές επιθυμίες, ορέξεις ή διαθέσεις. Παραδείγματος χάριν η γεύση ενός φρούτου είναι υποκειμενική και γι? αυτό δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο συζήτησης. Δεν ισχύει όμως το ίδιο και για ένα ζωγραφικό πίνακα «*natute morte*». Γι? αυτόν, θα πρέπει να συμφωνήσουν όλοι ότι είναι ωραίος.
- γ. Σκοπιμότητα δίχως σκοπό. Για τον Καντ το ίδιο το ωραίο είναι «*η μορφή σκοπιμότητας ενός αντικείμενου*». Αυτό σημαίνει ότι μέσα του κάθε αντικείμενο έχει ως τελικό σκοπό του να γίνει ωραίο. Το ωραίο όλοι το αντιλαμβανόμαστε, χωρίς να βλέπουμε σε αυτό καμία σκοπιμότητα. Έτσι οδηγούμαστε στην απόλυτη ομορφιά, την καθαρή δηλαδή μορφή σκοπιμότητας που δεν σχετίζεται με εμπορική

αξία, αναπαραγωγή και με άλλους εξωγενείς παράγοντες.

δ. Υποκειμενική αναγκαιότητα. Χαρακτηρίζει τις κρίσεις μας για τα αντικείμενα που μας προκαλούν αισθητική απόλαυση. Η αναγκαιότητα του ωραίου δεν υπαγορεύεται από κάποιο νόμο ή κανόνα στον οποίο οφείλει κανείς να υπακούει. Ο οποιοσδήποτε καλλιτέχνης αισθάνεται την ανάγκη να εκφραστεί. Μέσω του έργου τέχνης, αυτή η υποκειμενική αναγκαιότητα εκφράζεται αντικειμενικά, επειδή περιέχει μέσα της τον «κοινό νομο». Για τον Καντ «*ωραίο είναι ό,τι αναγνωρίζεται χωρίς άλλη έννοια ως αντικείμενο μιας αναγκαίας ικανοποίησης*».

Ο Καντ κατηγοριοποιεί τις «καλές τέχνες» σε τρία είδη με κριτήριο τις τρεις μορφές έκφρασης που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι για να τις κοινοποιήσουν. Τη λέξη, τη χειρονομία και τον τόνο. Συνεπώς τα τρία είδη τέχνης είναι η τέχνη του λόγου (ποίηση και ρητορική), η εικαστική τέχνη (πλαστική, δηλαδή γλυπτική και αρχιτεκτονική και τέχνη της «*αισθητής εμφάνισης*», δηλαδή ζωγραφική και τέχνη των κήπων) και η «*τέχνη του ωραίου παιχνιδιού των αισθήσεων*» (μουσική και τέχνη των χρωμάτων).

Και για το τέλος, δυο λόγια σχετικά με τη σχέση της τέχνης με τη φύση στον Καντ. Ο Γερμανός φιλόσοφος ισχυρίζεται ότι η τέχνη προκαλεί την αισθητική ευχαρίστηση που προκύπτει από την παρατήρηση των έργων τέχνης, ενώ η φύση είναι εκείνη που γεννά την καθαρή ευχαρίστηση, αυτή της απόλαυσης. Όπως προαναφέρθηκε, ενώ το έργο τέχνης που αναπαριστά τη φύση οφείλει να διαθέτει για τον Καντ συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, αντίθετα η φύση επιτρέπει την απόλυτη αισθητική κρίση που δεν επηρεάζεται από καμία πρόθεση και μέσα σε αυτήν «*αρκεί ο απλός στοχασμός πάνω σε μια δεδομένη διαίσθηση, χωρίς την έννοια αυτού που το αντικείμενο πρέπει να είναι*» για να ξυπνήσει μία ιδέα. Επιπρόσθετα η ανωτερότητα της φύσης έναντι της τέχνης καταφάνεται από το ότι η φύση αποτελεί μοντέλο για την τέχνη. Και ο καλλιτέχνης είναι εκείνος που στη συνέχεια, χάριν της «*ιδιοφύας*» του, θα καταφέρει να εκφράσει τις αισθητικές ιδέες, τηρώντας τους κανόνες που του θέτει η φύση.

Ο καλλιτέχνης, για τον Καντ, θα πρέπει, αν θέλει να αναπαραστήσει τη φύση, να συμμορφωθεί με τις απαιτήσεις που εκείνη θέτει επάνω στη δημιουργία του. Αναμφίβολα, η φύση, χάρη στην αρμονία και τη σοφία της, μας διδάσκει την προοπτική, την αναλογία, τις τονικές χρωματικές ποιότητες που αποδίδουν την αρμονία και γενικά ασκεί το βλέμμα μας να ανακαλύπτει σε αυτήν ολοένα και καινούριους κρυμμένους νόμους - θησαυρούς. Αυτούς τους νόμους λοιπόν που διέπουν τη φύση καλείται να τηρήσει ο καλλιτέχνης. Ο οποιοσδήποτε καλλιτέχνης, θα έλεγα, όχι μόνο εκείνος που αναπαριστά τον φυσικό κόσμο. Γιατί, όσο και αν μια επιδερμική προσέγγιση του θέματος θα μας έκανε να εκτιμήσουμε ότι η τήρηση των κανόνων της φύσης αφορά μόνο στη φωτορεαλιστική απεικόνιση του φυσικού κόσμου από καλλιτέχνες που καταπιάνονται με τοπογραφίες, νεκρές φύσεις, κ. ά., μια βαθύτερη θεώρηση, αν μάλιστα αναλογιστούμε αντιπροσωπευτικά δείγματα έργων τέχνης της νεότερης περιόδου, θα μας αποκάλυπτε ότι ακόμα και στις πιο αφαιρετικές συνθέσεις υπάρχει μια αναγνωρίσιμη ισορροπία, λες και ο σύγχρονος καλλιτέχνης συμφώνησε συνωμοτικά με τη φύση ότι θα ακολουθήσει τις επιταγές της, ακόμα και αν δεν ορκίζεται ενώπιον όλων υμών ότι θα αναλάβει μια τέτοια υποχρέωση.

Βιβλιογραφία:

Haar, M., *Δοκίμιο για την οντολογία των έργων* (μετάφρ. Π. Ανδρικόπουλος), Αθήνα, 2001, εκδ. Scripta.

Kant, Im. *Παρατηρήσεις πάνω στο αίσθημα του ωραίου και του υπέροχου* (μετάφρ. Χ. Τασάκος), Αθήνα, εκδ. Printa.

Καντ, Ι., *Κριτική του καθαρού λόγου* (μετάφρ. Α., Γιανναρά), Αθήνα, 1977, Β1-2, Α11/ Β25, ΒΧVIII, σελ. 80-81.

Μπερκ, Ε., «Φιλοσοφική έρευνα σχετικά με την προέλευση των ιδεών μας για το υψηλό και το ωραίο». Στο Μπέρντσλεϋ, Μ., *Ιστορία των αισθητικών θεωριών* (μετάφρ. Δημοσθένη Κούρτοβικ- Παύλου Χριστοδουλίδη), εκδ. Νεφέλη, Αθήνα, 1989, σελ. 184-187, 209-210.

Σακελλαρίου, Χ., *Νέα Αισθητική*, εκδ. Νόηση, Αθήνα, 2004, σελ. 37-38.

Tweet

Like Be the first of your friends to like this.

Ειρήνη Σπυριδάκη

Ασχολούμαι με την μοντέρνα ζωγραφική και κατοικώ στο Ηράκλειο Κρήτης. Έχω σπουδάσει Κλασική Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, με μεταπτυχιακά στο ΕΑΠ. Μαθήτευσα στο εργαστήριο ζωγραφικής του λέκτορα αισθητικής αγωγής Αζαρία Μαδανιάν. Έχω συμμετάσχει σε διεθνείς και πανελλήνιες ομαδικές εκθέσεις, αποσπώντας διακρίσεις σε διαγωνισμούς και έχω πραγματοποιήσει μία ατομική έκθεση.

